ВОЛОДИМИР БИРЧАК.

МАТУРА

Львів 1902.
НАКЛАДОМ А. ХОЙНАЦКОГО.
З друкарні В. А. Шийковского.

1. В брамі міського огорода.

На ратуши вибила друга, пів до третої і трета.

А в брамі міського огорода стояв Ромко і говорив матуристам, що йшли на нараду, де мають збирати ся.

— Так, так! Незадовго матура! — казав Ґеньо, коли переходив.

А Ромко покивував головою.

— Біда з тою матурою! — казав Янко досить голосно, щоби звернути увагу людий.

— Ет, матура матурою — докинув Кундель — а ми її здамо!

Ромко опять потакував головою, матуристи кричали, а люди гляділи і чули до них співчуте.

2. Збори.

Коли усї зійшли ся, стали застановляти ся, над чим мають радити. Найголоснійше виповідав сво-

ю думку здеґрадований відзначаючий, Бен-Акіба, а коли усіх перекричав, мовив:

— Заким приступимо до властивих нарад, то вперед оповім одну анеґдотку, що покаже нам, з якої точки належить глядіти на матуру.

— Було се еще тоді, коли Адам не согрішив і жив в раю. Одного дня прийшов до нього чорт, щоби намовити до гріха і каже: »Може би ти Адаме здавав матуру? Таж ти не зрілий говорити з Богом«. А Адам не знав, що має відповісти і пішов до неба по раду. »Боже«, каже, »той третий чоловік в раю радить менї здавати якусь матуру. А ти що на то?« А Бог велїв нагнати чорта враз з його радою.

— Браво, браво! — кричали майже усї.

— Та дайте спокій — мовив Акіба — то лише початок... так початок... опісля... опісля, як скінчу... Ну а далї то так було: Чортови не удав ся сей підступ і він пішов смирненький і думав сім днїв і сім ночий і видумав новий спосіб, щоби Адама іскусити. Не було матури, та найшла ся одна женщина,

Ева. Ах ті кобіти! Через них вигнав Бог Адама з раю, через них здаємо й матуру! А все через ті псякров кобіти...!

Та залюблені підняли страшний крик і струтили Бен-Акібу з лавки.

— Ви не маєте права до сего! Я єще не скінчив! Де предсїдатель?

І збори стямили ся, що у них нема предсїдателя.

Виступив Янко.

— Щоби не прийшло знова до криків, то таки зараз виберім старшину. Менї видає ся, що на предсїдателя найвідповіднїйший Ветеран. Він вже не раз — не два пробував стати зрілим, та — очевидно не зі своєї волї — не зістав. А на віцепредсїдателя Бреґадиєра, що пускав »віци« в тамтогорічних матуральних задачах.

А кождий підходив до обох кандидатів і желав їм, щоби свої гідности єще много — премного лїт могли сповняти А оба кандидати струтили Янка з лавки.

По довгих торгах вибрали голову, піднесли до гори і спустили на землю. А він обтріпав убранє, подякував за честь і обняв уряд. І положенє змінило ся о стільки, що

тепер стручували бесідників уже за відомостию голови.

Голос дістав опять Бен-Акіба.

— Я наговорив перше може й троха дурниць, то тепер жалую, але ви не перeривайте мені, то я тепер тим бельферам наговорю! Ой дам я їм, дам! Я згадував уже, що Бог не позволив Адамови здавати матуру, а ті бельфери кажуть нам тепер учити ся! I ми упадаємо морально і слухаємо їх, ми упадаємо морально...

— Брешеш! — кричав Відзначаючий.

— Аво! Кулаком об стіл, а ножички обзивають ся!

— А будетеж ви тихо! Я маю говорити! Але як заїду котрому — кричав Бен Акіба. Та його крик уже не помагав. Відзначаючий доказував, що він є моральний чоловік, Куйона кричав, що до матури єще нічо не учив ся, а иньші доливали лише оливи.

До слова зголосив ся Куйона, що хотів привести збори до порядку.

— Най говорить — мовив предсідатель. — Він зо три дні учив ся те, що має сказати. А годї, щоби чиясь праця ішла так марно!

— Та він мимо того нічо мудрого не скаже!

— Я подам, що маємо при матурі робити...

— Ну та відписувати!

— Але як? — боронив ся Куйона.

— Як? І ти видумав за три дні? А я практикую тото від першої кляси! Серце цілих одинайцять літ! А тепер маю дати лише доказ, що я в тім зрілий! Тепер здаю матуру! — кричав Ветеран.

— Тихо, тихо! — мовив предсідатель — тепер говорить Учений.

І Учений, »що дописував до ґазет«, виліз на лавку, покрутив вуси та став говорити.

— Товариші! Ми не дійдемо до ладу, бо ми не спреціозовали відразу квестию, над котрою маємо радити, не держимо ся принціпу, що є conditio sine qua, не лише в політиці, але і на кождих зборах, чи там нарадах. Отже я підняв ся тої праці і входжу відразу in medias res і ставлю без жадних куртуазий принціпіяльну, або виразнійше мереторичну квестию: чи має бути ляборатория?

А голови покивували....

— Отже квестия принціпіяльна

зістала позитивно і то унїсоно полагоджена! Тепер побічні: чи та ляборатория має ульокувати ся в шкільнім будинку, чи поза ним? Се-б то чи академіки мають робити задачі, чи мають їх еляборовати емінeнти і давати копіювати своїм колеґам.

І знова покивували голови, та не в один бік; однї були за тим, щоби академіки писали задачі, другі, щоби їх еляборовали емінeнти, треті, як небудь, аби лише відписувати. І голови покивували ся на на три боки. А предсїдатель взивав до порядку по раз перший, по раз другий, по раз третий — та се нич не помагало.

»Між молодїжию не дозрів еще так важний чинник, як парляментаризм. І як ту не бути пессимістом?« — думав Учений і злїз добровільно з лавки.

Виступив Бен-Акіба.

— Та чого таке сварите ся цїлу годину! Якіж ви ідіоти! Гадаете, що академіки щось знають! Вони такі саме дурнї, як і ви! Тай ака-академікам треба заплатити!...

І противна партия зменьшила ся о половину, а остатне Бен-Акібове реченє пішло в відгомін мі-

ським огородом. Одно дерево передавало ті слова другому і вони долетіли аж до панни Стефці, що край огорода учила ся до матури і думала про подруже. Вони долетіли аж до неї і вона почула над ухом: »...академікам треба заплатити..«

3. Таж знаєте...

Ґеньо переходив уже семий раз попри склеп з прирядами до писання і вів борбу в собі. Не знав, чи має бути і далї консеквентним, чи може відступити від давних традиций.

Та махнув рукою і відступив від них.

»Від пятої кляси зичив я ручки та пера у мікерів, що мешкали зі мною! А тепер? Чиж мав би я писати такими ручками?« — і махнув рукою та відступив від давних традиций.

Увійшов до склепу.

— Дайте менї перо, ручку, підкладку...

А жид не знав, що сего року є матура і питав:

— А яку підкладку...?

4. Сон.

Завтра зачинає ся писемна матура, а нинї не міг Ґеньо нїчо учи-

ти ся, а коли положив ся, то не міг заснути.

Видавало ся йому, що пише уже задачу — відписує, як і другі. Та усі книжки, якими обладував ся, висувають ся і падуть на землю...

Ведуть його до директора. Думка, як викрутити ся, мучить, тривожить його; він потить ся — усіх проклинає.

Та від власного голосу збудив ся.

Хотів вимерзити усіх професорів, проклясти чортівську матуру що і ві сні не дає супокою. Та здержав ся...

Професорів еще бояв ся, а матури не здавав...

5. Чи де не морщить ся...?

Таки так виходило, що перша задача мала бути з літератури. Тому обдирав кождий книжку з окладинок, згинав її і уміщував низше грудий.

А може буде з історії?

Для забезпеченя привязували до лидок томи історії.

І так як панночка дістане в перве довгу суконку, а мамця надскакує довкруги неї і дивить ся, чи

де не закоротко, чи де не морщить ся, так бігав один довкруги другого і глядів, чи де не пізнати, чи де не вистають книжки......

6. І кланяли ся.

Ішли і підсвистували, а кождий дусив обаву, що будила ся в серці і удавав веселого.

— Ми тепер мов *ἐυκνήμιδες Ἀχαῖοι* — мовив Нобко.

— Фі, фі, фі! Та ти уже і греку умієш до матури!

— А ти дурню що гадав! Я підучу ся на вакациях по грецьки читати і піду на фільософію. І буду єще тебе, Ветеране, при матурі питати. А скоро так обладуєш ся, як нині, то бігме усі шпарґали найду! Ха, ха, ха...

— От пильнуй ідіоте, аби у тебе єще чого не найшли! А він хотів би уже у других шукати!

-- У мене? Та я не бою ся....! — а по хвилї додав – Подиви ся Льолю, чи мій живіт не має занадто острих рисів?

— А може би ми вступили до церкви — думав Льольо — то чей нічо не зашкодить......

Матуристи вимахували бібулами і їм видавало ся, що ціле місто

на них глядить. Лише Куйона ступав задуманий і пригадував собі, де що уміщене. А йшли ученики низших кляс і кланяли — кланяли ся їм низенько...

7. Директор іде....

Абітурієнти стоять коло замкнених дверий салї і говорять про матуру. А уся ґімназия обступила їх

— Що то буде, як ми будемо. здавати? — мовить Надурович з третої кляси.

— Ет дурний! Коли то буде? Зрештою, чи ми тільки уміємо? А то треба много знати....!

А панови абітурієнти слухають тої бесїди, то одних клонить то знанє, то других випростовує воно.

Звонять. Та нинї не чує ґімназия того голосу і далї стоїть.

—Пс... директор іде... директор....

Усї розбігають ся, а абітурієнти випростовують ся в остатнє і підходять близше дверий. Сторож отвирає з парадою клясу, Ромкови висувають ся шпарґали, а директор іде і удає, що нїчого не бачить.

8. Хвилї.

Увійшли.

»Що то буде, що то буде?«

— Помолїм ся! — мовить директор.

І кождий молить ся. Такої ревної молитви чує Господь Бог мабуть тільки від матуристів.

А пан директор тне — перетинає коверту, а з неї поволеньки-поволи витягає тему. А підчас того чути, як через клясу летить муха.

Читає.....

Прочитав!

»А..а..а..а...«, видобуває ся з грудий. Абітурієнти дивлять ся несьміло на директора і витягають з попід лавок свої шпарґали.

— Е то легка задача! Матура то фарса! — думав Нобко і підсунув ся до Відзначаючого.

9. Байка, як одного разу час заснув.

Війшов пан професор Поступовий, »що незадовго мав стати десь директором« і сїв на катедру.

А його присутність викликала застій: Поступовий стримав нестримний — скорий час, не бігли — стояли нестійні хвилї.

А як сказав:

— Не відписуйте, бо запишу! — ніхто не писав, а стримані хвилї

заснули. Заснули і спали мов одної моєї кузинки літа.

. . . .

А як задзвонили і до кляси війшов »добрий професор« — то час проснув ся.

Попід лавки лазили бруліони, по клясі ходили матуристи, у воздусї літали картки.

І хвилї знова бігли і хвилї далї гнали, свою страту доганяли.

. . . .

І знова звонили і знова стояли нестійниї хвилї.

10. Нім задача буде.

Ґеньо скінчив рисувати на бібулї пятого коника та третого пана і хотів нахилити ся до Бен—Акіби за задачою — та Поступовий змірив його очима. А Ґеньо посунув ся на своє місце, злапав грецький словар і удавав, що сам задачу пише.

Шукав знакомих слів, перебігав очима з гори на діл, картка за карткою, та не міг найти. Кивав головою і дивував ся, чому автор пропустив усї знакомі слова.

Та сего не міг збагнути, задачі єще не було і він став рисувати четвертого пана....

11. В школі танців і елеґантських рухів.

'А place і Ґеньо повів свою панну до лавки.

— Я кажу вам, пані: пять ночий гуляти без впину, то не така мука, як тота матура!

— Та то кажуть, що там мож відписувати.

— Відписувати? Так гадаєте? Не штука то́ хвалити ся чужими руками, але своїми! Ми всї робили самі! Нї пані, се не таке диво! У нас все так — противно у паннїв. В нас матура на карку, а ми гуляємо. Ми зухи! Дивує се вас?

Панна Маня дивила ся на білу вставку у своєї сусїдки....

12. Відвідини.

Василїв батько дивив ся на купу книжок свого сина і дивував ся.

— А ти то все мусиш нїбито вміти?

— А ви як гадали? Та усе, бо пощож би воно ту стояло?

— Наука! А в нас то є професор, що уміє й примовляти. А старій Михайлисї, як примовив, то два тижнї конала, а він каже, що вміє всю науку! А то все змістить ся тобі в голові?

— Мусить! Та то не я один такий; нас здає аж двацять девять. А денно будуть питати по шістьох або сімох. Нібито разом, але як один говорить, то другий мусить тихо сидіти!

— А як ти що призабудеш, то най тобі другий пригане́.

— Коби то мож! А то сидять професори, що дивлять ся!

— На маєш! А то ви сидете нібито коло тих панів?

— Та сидимо! Коло довжезного стола, а на нім усякі — превсякі книжки.

— А ви на них читаєте?

— Во...о...о...о... хотїлибисте! Та кажуж вам: усе на память від дошки до дошки...

— На память? Усе? Від тогди, коли ти в школи пішов? — і старий покивував головою. — А в селї то я розказую, що ти вже з тих кляс виходиш і маєш усю науку від початку єще раз читати. А ті пани ніби все знають?

— Та де! Вони читають?

— Читааають? А то але́! Пани! Та пан все паном!

— Овва! Тай я можу бути таким паном...

— Можеш бути? Ой не дай

Боже, щоби ти мав колись куніру-вати людські діти!

— То я можу бути й иньшим...

— Иньшим паном? Най тобі пан-ства не захочує ся! Або тепер і є правдиві пани? Гей той казав: »тї-кай голий, бо тї обідру!« А єґомостем бути, то але́. Єґомость і не пан, а вистане й за копу панів!

— А колись то заїдеш до нас на відправу і стиснеш менї першо-му голову. А люди тебе десь не пізнають і будуть дивували ся...

Вечеріло.

І так, як селянин кидає зерня-та пшениції на рілю, так кидало і сонце свої остатні проміні.

13. „Jetzt schweigen...“

Пятьох абітурієнтів чекало на професора, що мав з ними перехо-дити німецьку лїтературу.

А тимчасом повтаряли одні Nibelungenlied, а другі учили ся вичисляти Шілєрові твори, бо се мав уміти навіть сам пан інспектор....

— — — — — — — — —

Увійшов професор і став пере-робляти. Скоро чогось абітурієнти не знали, то він крутив носом, а коли уміли, то записував собі ті питаня.

Абітурієнти підморгували тайком до себе, а він бачив се і мовив:

— Jetzt schweigen und weiter dienen! А при матурі надумувати ся — і він затискав губи, прикладав палець до уст, а вони потакували....

Виходили і кланяли ся йому низенько. На коритари обступали їх семаки.

— А що? Ви здавали німецьке?

— Вооо! Ми нічо не здаємо, то не сема кляса! Нас вже і не питають!

Та недовірчиві семаки покашлювали...

14. Сатир реготав ся...

Я бачив одного разу, як старий дід хотів дістати ся до загороди, та з котрого боку він і не підкрадав ся, всюди гавкали на нього пси.

І хотяй се не·має нічо спільного з математикою, то мимо того не міг Льольо дійти до краю з математичним приміром. Розізлощений відсунув зошит та вийшов на прохід.

Два тижні не бачив перед своїми очима нічого крім рядів рів-

нань, триґонометричних формул та довгих-предовгих чисел.

На розї, біля театру задержав ся. Попри нього переходили люди, а йому видавало ся, що отсе перемаршировують числа: прості та криві, випуклі та замазані — цілковито такі самі, які були на його зошиті.

І він стояв і думав і вдивляв ся в них. А коли переходив залюблений Улян і Ілїя, то йому насунуло ся на думку, чи мож би їх взяти під корінь....

А ряди чисел пересували ся попри нього далї, а Сатир біля колюмнів театру вишкірив зуби та реготав ся...

15. Сповідь.

Кундель читав на голос питаня з молитвослова. Учений їх толкував, Ветеран травестував, а усї писали.

Скропулятний Нобко виписував собі усї гріхи, побожний Янко лише кождий семий — два пропускав, що третий писав на картцї для Ґеня.

— — — — — — — — —

— Потримай менї — мовив Відзначаючий в церкві до Янка — потримай менї зошит з писаною фі-

зикою. Лише кілька хвиль, нім висповідаю ся.

— А ти на що його брав?

— Як то нащо? По дорозї учив ся, таж часу менї шкода...

Та Янко ішов домів, а Відзначаючий думав кілька хвиль, де положити фізику.

»Та нинї сповідь, чей ніхто її не возьме!« — і зіставив зошит в лавцї.

У церкві вже сьвітло сьвітили, а Відзначаючий шукав по всїх кутах своєї фізики. Сьвяті з образів глядїли на нього поважно, а він слїдив їх питаючим зором — бож вони бачили, хто сповняв сьвятотатство та фізику взяв.

Догаряли сьвічки, сьвяті мовчали уперто, а Відзначаючий кляв своїм товаришам:

— Псякров, злодії! Вкрали фізику, я її два роки лекция в лекцию писав, а вони взяли її тепер! Бодай би попадали при матурі!

На другий день ішов до поправки.......

16. Краса Гомерової поезиї.

Десь два тижнї перед устною матурою, якось в неділю повтаряли девяту книжку Одиссеї. На дворі

горячо, то одні матуристи уважали — не уважали, другі зївали — не зївали, а треті спали.

Професор Циратка читав з циратового зошита про красу Гомерової пое-зиї, а Нобко вдивив ся в нього і за кілька хвиль бачив у Циратки дві голови, опісля три... чотири, а всї вони кривили ся на боки і розлазили ся десь в мрацї, а остатний кавалок розплив ся враз з катедрою...

Матура.

В салї горячо; цїла комісия сидить без сурдутів, Циратка навіть без камізолї, а інспектор сопе:

— Пане професор! Абітурієнт не знає нич про красу Гомерової поезиї!

— Прошу, прошу, прошу дуже... Я тому не винен... Абітурієнт... Ооо!... то паничик... він завще на годинах спав...!

— Я... я... не спав...

— Не спав? Прошу дуже, прошу, прошу менї не переривати! О, ми знаємо ся на тих паничиках, що то люблять не учити ся!

— Я... я... учив ся...

— Учив ся? То прошу далї говорити — і професор впялив в Нобка свої страшні — червоні очи.

А Нобко хоче освободити ся від них і суне ся — відсуває на бік. І в одній хвилї зникає кудись грубий інспектор, цїла комісия вилїтає в воздух і Нобко будить ся.....

Циратка глядів на клясу.

»І я заснув...? А той буде певно гадати, що я спав....«

А щоби показати, що він уважає, отворив широко очи і вліпив їх в професора. Та за кілька хвиль став Циратка опять розлазити ся...

17. Субота.

Сторож вийшов з канцелярий, приняв урядову міну і прибив на чорній таблиці спис матуристів, що сїдали в понедїлок до іспиту.

А коли він прибивав тоту картку, то відгомін ішов улицями і всї говорили про люту матуру. Абітурієнти кидали науку і задихані бігли — розбивали по дорозї людий. В ґімназиї відсапували, підходили до чорної таблиці і читали — читали свої імена...

А в містї, перед образами молила ся панна Лїза за Нобкову душу....

. . . .

18. На коритарі.

»Наполеона побили під Ватерльо... Ага! право Карнота відносить ся до пересїчних... Нї? А Верґіль написав Ґеорґіка, в Грециї реформа Сольона« — повтаряли одні матуристи; другі проходжували ся спокійно по коритарі і розповідали ґімназиястам, як то вони мало вміють. А що були певні себе, то кляли ся, що впадуть.

Зазвонили і перед звінком розбігли ся ученики по клясах, мов курята, коли надлетить половик. На коритарі утихло. Абітурієнти оповідали собі якісь анеґдотки про матуру, а зза дверий конференцийної салї зазирав поважний сторож.

— Вже є? — питали.

— Та де! Ще не притарабанив ся!

— Ов...! А то на нього треба так довго ждати?

— Нуу...! Та ви того єще не знаєте. А я ту девятий рік, то не раз уже таке бачив... Та то все так! А ті що за мене здавали, то вже докторами є, ба і професорами суть! А один як здавав, то дав менї цїлу пятку... і не сказав би я, що такий богатий... Але то був файний пан! Любив дати, а другий...

Не скінчив.

Застогнали сходи — ішов сам пан інспектор. Абітурієнти кланяли ся йому низенько, а він глянув на них з під ока і кивнув поважно головою...

Вийшов директор.

— Прошу до залї, лише відважно!

А матуристів обгортав допєрва в тій хвилї страх і вони думали: »Ого! Аж тепер буде усему амінь!« — і стали один другого випихати.

В салї приходили до себе.

19. Та де, умів.....!

На коритарі ждали батьки, знакомі і ґімназиясти, що не мали школи.

А за кождим предметом вибігав якийсь матурист.

— Бодай би чорти пібрали тих бельферів! — мовив майже кождий. Усї кидали ся до нього і кождий питав що иньшого.

— Умів? А що? А як питають? Га? Ти що здавав? Куди?

Він відсапував і єще раз закликав:

— А бодай би чорти пібрали тих бельферів! Питають щось такого, чого я і не читав!

— І ти не вмів...?

— Та де, умів! Алеж я бляґував.... бляґував, аж зіпрів...!

Усї желали йому щастя, а тимчасом вибігав иньший.

— А бодай би тих бельферів......!

І знов кидали ся усї на нього і знов питали гурмою і знов ґратулювали.

А на коритарі ждали далї батьки, ждали абітурієнти, ждали й ученики, що не мали школи....

20. І тепер я не знаю...

Як я здав матуру і вийшов з ґімназиї, то сьвіт видавав ся менї пречудовий і моїм думам не було в нїм краю!

А куди я тільки оком линув, усюди стелили ся менї доріжки, а на кождій стояла усьміхнена доля і манила — кликала мене до себе.

І тепер я не знаю, як се властиво було: чи то сьвіт на ту хвилю так дуже покраснїв, чи може се менї лише здавалось......

21. А люди догадували ся...

Льольо скидував з етажерки усе, що могло би йому нагадувати ґімназию. Латинські, грецькі препа-

рациї, витяги з історії, писана фізика — усе те летіло на землю, а семаки піднимали і ділили ся. А коли впала математика, то покій ходив від сварки.....

Увійшли матуристи, що нині здавали.

— Алеж бо ти пиняєш ся, мов ґімназияст! Незабаром маємо іти на місто, а ти ще не готов! Пощож тобі академікови каламаря? Певно жаль ґімназияльних часів!

І завстиджений Льольо викидав через одно вікно каламар, через друге перо з ручкою.

. . . .

Ішли містом в цивільних убранях. Машерували й посвистували, курили папіроски та вимахували палицями.

Люди уступали ся їм з дороги.

А коли матуристи стрінули своїх давних товаришів, що були тепер при уряді податковім, то дивили ся на них з гори і кланяли ся — відклонювали ся їм з чемности.

— Але який я щасливий, що позбув ся уже клопоту — мовив Янко.

— Розуміє ся, розуміє ся! То віби дурниця, але ми перейшли вже найтяжший крок в житю!

— Тааак... тааак... — докидував Льольо й постукував палицею.

А йшли панни й не пізнавали їх; ученики кланяли ся їм низенько, а люди догадували ся...

22. Непевність.

Ґеньо закликав через вікно Куйону. А коли сей увійшов, обкидав його сотнию питань.

— Ти здав уже? А як там питають? Інспектор мішає ся? А професори? Оповідай усе! Я позавтра сїдаю! А тяжко здавати?

Та Куйонї не було так спішно. Вперед найшов відповідне місце для своєї палиції, а доперва опісля став оповідати.

Говорив басом і курив файку бо був по матурі.

— Матура? Лише, серце, троха відваги! Не знаю, пощо вона властиво є! Я зніс би її зараз, бо то фарса, якої нема! Я нїчо не умів, а як став їм різати, то всї дивували ся!

— Ет! Я буду колись так само говорити. Але скажи менї тепер, що питають? Я не маю часу! Інспектор мішає ся?

Питаня, на котрі Ґеньо знав відповісти, додавали йому відваги, ті, що не знав, убивали надію.

— Та не маєш чого таке бояти ся — мовив Куйона — я буду нині на касині враз з бельферами, то поговорю і за тебе! — і він вийшов. На улиці не знав, як держати палицю, передоймав її з руки в руку і неповоротно ударяв о тротуар, а тротуар стогнати — стогнав...

. . . .

А Сьвіча як приходить, то филя филює і раз ударяє о беріг, то знова спадає. Так підходила і спадала і Ґенева відвага.

З пересердя ударяв кулаком об стіл.

Скрипнули двері. Думав, що се ґімназияльний сторож прийшов по нього. Певно відступив хтось від матури, а ті бельфери тягнуть тепер його.

А в дверох стояла поважна господиня і споглядала милосерно на свій стіл....

23. Завтра матура!

Ледви зачав Ґеньо учити ся, то стала повторяти ся історня остатних днів. На улиці гуркотіли безустанно вози, діти викрикували на коритарі, а в кухні сварила ся пані зі служницею.

Кинув книжкою об землю, підняв її і вийшов до другої кімнати.

За пів години стала на подвірю вигравати катеринка якусь скочно-сентіментальну арию. Служниці в камениці підтоптували до такту ногами, а сторож підсвистував собі і також підтоптував.

А того не міг Ґеньо якось дарувати, отворив вікно і крикнув:

— Забирайте ся до сто чортів!

Та катеринкар зрозумів мабуть інакше ті слова, бо уклонив ся ґалянтно і став грати еще сентиментальнійшої. А куховарки ще дужше підтоптували ногами, а сторож ще голоснійше підсвистував собі....

Учив ся в сальоні. А пані уже нічого й не казала, що він попереввертав фотелї і постягав застелки.

Над його головою била ся о стелю велика муха. Била ся о стелю — безжурно бреніла:

»Матурра... матурра... матурра...«

— І вона не дасть мені супокою! Та проклята муха, підле сотворінє! — і пігнав ся за нею. Та вона щезла, а він засапав ся і сїв опять до книжки.

На ратуши вибило пів до дванайцятої і дванайцята.

»Матурра... матурра... матурра...«

Тепер гнав за нею аж на сьвіта край — та вона занюхала, відки вітер віє і втекла черес вікно.

— Мене ніхто не розуміє! Усї їдять моє серце! Навіть і та панна, що йде улицею, йде тільки тому, щоби гризти мою душу! До того така обскурна... — і він вихилив ся через вікно і крикнув за нею:

— Шкапа! Мальована шкапа!

Панна подвоїла чогось свій хід, а Ґеньо, урадований пімстою, сїв опять до книжки.

. . . .

По обіді утихло.

Мінути бігли за мінутами мов сполошені конї, які ніхто не здержує. Вибила шеста і Ґеньо відсунув від себе книжки.

— Рано перескаджали менї десь усї, а тепер аби я заковав ся на смерть, то ніхто не прийде і не відірве мене від книжки!

А від тепер не показував ся уже ніхто до кімнати, в камениці запановував супокій, а місто утихало. . . . .

24. Вечірнє лянсіє.

Хвилї летїли за хвилями, за ними бігли мінути, за мінутами го-

дини, а Ґеневи видавало ся, що се посуває хтось назбитки вказівки годинника, щоби скорше плили хвилї. А коли били години, то він вслухував ся в удари і числив їх супокійно; а за кождим послїдним вибухав майже спазматичним сьміхом.

»Псякров до чорта! Девята година! І колиж я то все зроблю? Що то буде, що то буде?«

І супокійно відповідав собі:

»Нї, я не знаю, що то буде!« і попадав в задуму і застановляв ся, »що то власне може бути?«

»Ну, ну, думай, думай! Маєш час! От застанови ся, як будеш летїти!«

І учив ся далї. Поодинокі уступи читав — перечитував по кільканайцять разів, але з тої науки не було хісна.

Став ходити по покою, пив воду, склянка за склянкою, щоби прийти до себе, курив папіроску за папіроскою, щоби прогнати сон.

Сїв знова до книжки, мав дочитати єще кілька біоґрафій з римської лїтератури. З початку глядїли на нього букви досить несьміло, а коли не дїлав їм нич злого, осьмілили ся і стали відтанцьовувати лянсіє. Якась далека музика втуро-

вала їм, і одні букви кланяли ся ґалянтно, другі відклонювали ся, а треті поплескували....

Перед його очима пересували ся картини... якісь далекі... далекі...

25. Сьвідоцтва.

Коло зеленого стола стояв директор і професори, в глубині салї »нові академіки«, а за ними матуристи, котрі попàдали і семаки, що зависним оком споглядали на цїле торжество.

Господар кляси став промовляти. Розкладав руками, піднимав — знижав голос та покашлював, коли сего вимагала потреба.

— Ми вели вас до нинї, а нинї з жалем серця прощаємо. Ідїть вже самі! Вже самі кермуйте непевною лодкою Одиссея по розбурханім мори житя. А наша наука най буде тою зіркою, що має вам присьвічувати, що має вам вказувати дорогу на океанї житя! Ви свобідні! Можете служити тепер суспільности — свому народови!

— А та розбурхана лодка Одиссея, те море.....

Абітурієнти покивували головами та потакували.

А коли професор став роздава-

ти сьвідоцтва, то кождий брав його як найскорше, перебігав очима і виходив.

На коритарі ждав товаришів. А за кождим разом, коли двері отворили ся, підбігав і питав:

— А як там?

— Та Циратка скривдив мене — мовив Ґеньо — дав мені лише »достаточно«, а Кундлеви, що так само преці́нь умів, дав »добре« — і усї міняли ся сьвідоцтвами і усї жалували Ґеня.

Опять скрипнули двері; виходив Кундель.

— А як там?

— Та Циратка скривдив мене Дав всего »добре«, а я умів преці́нь на »дуже добре«.

Тепер жалували усї Кундля і опять міняли ся сьвідоцтвами і знова проклинали Циратку....

26. І ви не читали?...

Ґеньо ходив по почекальни і споглядав що хвилї на золотий ланцушок від годинника, який одержав тепер по матурі. Споглядав що хвилї і дивував ся, чому нїхто не питає, котра тепер година....

Витягнув папіроску і приступив до якогось панка, що стояв в кутї.

Представили ся.

— Я збирав ся так скоро на колїю, що забув купити й сїрників. А тепер вже їду...

— Може разом? Куди їдете?

— Я? На вакациї...

— Так скоро?

— Якто скоро? Або ви не знаєте? Я позбув ся уже тих штубацьких ґїмназияльних часів... Таж то було у всїх часописях... і ви не читали...?

До почекальнї товпили ся люди, а льокомотива уже свистала.

Підбереж, в серпни 1901.

Нетля і Лилик.

(Роман).

Олї Г

*

(Травестия).

Була мила брунетка з гарними очима і він любив її дуже — та він був в четвертій клясї і вона не любила його так дуже.....

I. Улян не може учити ся.

Улян не може учити ся, бо яку небудь возьме книжку, всюди находить згадку про свою Ілїю. Се дражнить його і він рідко коли учить ся.

І пішов його супокій.

»Я не видів ся з нею учора і був тому слабий... Нинї мушу її побачити, бо щось тяжить менї на серцю... Ой кажу я, що біда на тім сьвіті!«

І Улян не учить ся, бо пішов його супокій!

— Уляне учи ся! — мовить господиня.

— Не можу панї, нема супокою!

— Нема супокою? Що се Уляне? Ти певно залюбив ся! Уляне учи ся, бо до батька напишу, що хочеш женити ся. Уляне не жартуй !

— Ні пані! Я роблю тепер усе на серіо! Я вже не жартую!...

2. Вийди-серденько !

Улян перейшов уже сім разів улицею, та Ілії єще не було.

А він таке думав:

»Казала, що вийде — видно мені рада. Але чи любить? Ох Іліє! Як я тебе люблю! Лиш вийди!

»А може не вийдеш? Ох горе мені!«

Та Ілія вийшла.

— Моє поважане Іліє! Як ся маєш?

— Та от... Або що? Таж знаєш...

— Учора знав; а нині — не вчора, житє іде з нами все вперед. Нині ми сумні, а завтра веселі — мовив Улян і удавав зрілого чоловіка.

А Ілія казала:

— Мамця купила мені вуальку... Я не ходила вперед в вуальці...

— А я і не зауважав сего! Якаж ти гарна в ній! Та ти і молодша...

— То ніби я була уже стара?

— Ні, Ілїє! Ми еще не старі — але уже і не діти. І хотяй твій татко каже, що ми нібито діти, але ми не діти... Так так Ілїє! Зрештою то тільки старші уміють любити ся......

3. Любовні листи.

Ілїя грала прості ґами на фортепяні, а тодї одержала через вікно рожевий лист від Уляна.

»Моя найлюбійша Ілїє!

Не знаю, що стало ся, що нічого не пишеш; чи може Ти чого загнївала ся? Не знаю лише, чого би Ти мала гнївати ся. Не гнївай ся! Уже давно мрів я про якесь то щасте, тай тепер еще мрію про нього, але вже не як про таке, що його не маю; мрію про нього, як про таке, що його вже маю — а ним то Ти Ілїє! А що про Тебе мрію, то чую ся дуже щасливим.

Твій усе і всюди Тебе
щиролюбячий Улян,
ученик IVа кляси«.

— — — — — — — — —

А Ілїя відписала на картцї зі зошита:

»Уляне !

Не знаю лише, як зачати до тебе писати, але купи мені кілька помаранч і троха цукорків. —

Ілїя«.

4. Осьвідчини.

— Цїлую руцї Ілїє! Я знов на тебе довго ждав.

— Та годї Уляне. Я мала богато учити ся...

— Богато учити ся? Ти у видїлових, у нас в ґімназиї є більше. Четверта кляса — кажуть — має бути легка, але може для тих, що нїчого більше не мають на думцї, крім неї. Скоро однак хто, так як я, журить ся і иньшими справами, то знов що иньшого — говорив мудрий Улян.

А Ілїя казала:

— У сеї жидівки суть добрі чоколядки! Уляне, ти знаєш се?

А Улян відповів:

— Скажи люба Ілїє, чи ти хотїла би віддати ся....?

Завстиджена Ілїя спустила очи до землї і не відповіла нїчого...

— Бо я хотїв би. А знаєш з ким....?

— Ну, з ким?

— З тобою серце: Ілїє... тебе убожаю!.. А ти що на то?

Ішли попри церков, а Ілїя казала:

— Та добре, лише я не знаю, що мамця скажуть...

5. Любов.

Попередної години задала учителька від німецького десять стихів на память, а панни плакали. Та тепер, коли увійшла якась лїпша, обтерали сльози і одні уважали, а другі писали любовні листи.

— Стефко, заслони мене — мовила Ілїя. — Я хочу писати.

— Що такого?

— Як то що? Лист...!

— До кого?

— Та до н е г о...

— А з котрої він кляси?

— Ет! Заслони мене лїпше, бо еще побачить...

— А що то є любов?.. — питала по хвилї Стефка.

— Любов, то таке чуство... Та дай менї спокій! Я не умію того витолковати... А ти не любила еще....?

— Мамця казали, що то немож і я не любила...

— Ну то, як залюбиш ся колись, то сама пізнаєш... Я не умію того сказати... То таке якесь чуство, якесь таке... чуство нібито... в серци... Розумієш уже?

А Стефка потакувала головою...

6. Знова любовний лист.

»Що за щастє, що вона пише до мене. Ох Іліє! Моя ти любов!« — думав Улян і цілував лист від Ілії.

Цілував та зажурив ся, що гроший нема і пішов позичати до своєї господині.

— Уляне! — накивувала пальцем.

— Перепрашаю, пані! Не думайте, що я єще дитина! Позичте гроший, мене се дражнить...

. . . .

Ілія читала чорне на рожевім:

»Мому серцю призначена Іліє!

Я не сподівав ся листу від тебе так скоро, а скоро вже так скоро дістав, не дам заuстидати ся і відписую. Але сей лист буде уже без жидів, а не як попередний. Бач, не можу відвикнути від школи і пишу листи до тебе, мов задачі шкільні.

Посилаю і т. д.

Твій щиролюблячий Тебе Улян.

P. S. Ох люба! І тепер вилляв ся атрамент! Переписав би я сей лист та уже пізно і, як Тебе люблю, я хочу вже спати.

Твій Улянцьо«.

7. В склепі.

В склепі, де усе брала Ілієна мамця, куповав вперше маншети і рукавички. Торгував ся.

— О! Я знаю таких панів! Дві години перевертає, чотири торгує ся, а опісля нічо не купить! Даш три корон, то добре, а ні, то забирай ся. За дві дам тамті рукавички і иньші маншети.

— Бігме, що три не дам, а в тамтих не піду...

— Куди не підеш?

— На празник...!

— Ти на празник...?

— Або я що такого...?!

— Ну, ну... а в кого то?

— На що вам знати?

— Не бій ся, я не піду за тобою.

По довгім ваганю сказав.

— То ти їх знаєш? Вони купують ту все, там є панна... ти до неї...? Ну, ну... я нічо не то... лиш дайте три корон, ту так написано...

— А я таки не дам!

— Не дасте? І підете до неї без рукавичок? Ая-яй... До неї без рукавичок! А в неї такі красні очи...

— Лише очи?

— Якто? Таж я уже казала, що то »najpiękniejszy panienka na całe misto!« Ая-яй...

І жидівка підцмокувала, а Улян викидав на склянну підставку з бренькотом три корони....

8. То вже бодай тихше!

У родичів Ілії нині празник і Улян туди пішов.

Чи може і йому вислали запросини?

Та Улян не потребує, щоби його аж просили; він іде до своєї Ілії — а се вистане і за десять запросин!

Ілія обслугує пильно гостям, а Улян бігає за нею і обслугує її.

Пішли до другої кімнати, щоби принести стіл.

— Уляне... та не цілуй! То не красно! Фе...!

А Улян мов не чує!

— То вже бодай тихше — в тамтім покою є мій катехит... дасть мені ще двійку....!

9. Думки Ілії.

»Улян мовив: »Іліє, з любови до тебе загину!« Тай мамця казали, що Галя з каханя змарніла.

»А се дивне! Хтож видїв гинути та нидїти з любови?

»Я з неї радїю, бо Улян, що мене — каже — любить, присилає помаранчі та чоколядки, а тепер купив і памятник, а часом то й поцїлує.....

».....Чесний Улян! »Уляне, купи помаранчу!« — А він і купує.

»Так любити, то я люблю! А інакше не буду нїколи, бо ще і я згинула би....«

10. В школї танцїв і елеґантських рухів.

Мамця панни Стасї переграла вступ до мазурки, пан Білецький крикнув: »Hejże młodzież z życiem!« усе стало танцювати.

І так, як сьвяті апостоли в нашій церкві попритулювали ся до стїн, так тулили ся і мамцї та панни, що продавали петрушку, перед ногами танцюючих.

І Ілїя танцює! Нї, не танцює, а упоєна мріями шалено гуляє тай гуляє — гуляє...

»Ромко! Ах Боже, який він пре-

гарний, до того й матурист! Що проти нього мій Улян! Мій Улян? Ні! Уляна уже я не хочу!«

— Уважайте, панно Ілїє! Раз, два, три... не милїть...! раз, два, три, раз, два, три... — кричав пан Білецький, а музика грала: Ілїя не любить, не любить Уляна....!

. . . .

11. Поєдинок.

Я глянув через вікно. Перед помешканєм Ілїї стоять вони оба в цвікрах, про щось пересправляють досить сильно, розкладають руками, в своїх поглядах не можуть погодити ся.

— Ромку! Не ходи попід вікна моєї Ілїї! — кричав Улян. — Хоч вечір, та я бачу тебе, бачу добре!

— Твоєї Ілїї? Вона нїбито твоя?

— Так моя! Ти сьмієш ся злобно? Не подарую тобі того! Я маю честь!

— А я кулаки!

. . . . . .

Чи то вірли крильми бють ся? Чи то хмари чорні труть ся? Покотив ся каламар... ніс розбитий... кров потоком! А побідником — Улян!

12. Тебе ту секують!

Улянів батько мовив:

— Таки так буде, як я кажу! Ідеш завтра з полудня зі мною. Не хочеш? Пропало хлопче! На перший піврік двійка та і тепер буде так само, скоро не змінимо ґімназиї!

— Татку! Я лишу ся ту...

— Ого пропало! Я замовив уже станцию в Перемишлї. Не маєш чого плакати! Там иньші люди — а тебе ту сикують!...

13. Коли ти не брунет!

— Пожди Іліє! Я задихав ся, ледве тебе дігнав! І то... коло твого дому!

— Не треба було і того!

— Маю тобі розповісти богато. ...я іду... Ти уникаєш мене... верни ся зі мною, бодай кілька кроків!...

— Іду з фортепяну, не піду з тобою, вже вечір, бою ся!...

— Боїш ся, бо вечір? Таж я йду з тобою!

— Та я не бою ся, але я змучена... мене ноги болять... від вчорайшого танцю мене ноги болять...!

— То чому ти не була передучора? Я писав тобі! Чому ти не

була? Ти може забула? А як не забула, то чому ти не була?

А вона сказала:

— Та то усе було би добре, але ти не брунет....

14. Ade meine Liebe!

Улян підійшов під вікно Ілії і став сьпівати пращальну пісню:

Подай ручку на розстанне,
Не забудь мене коханне,
Сьвіт нас розганяє!

Подай ручку тай долоню,
Я в далекий сьвіт погоню,
Жалосте моя...!

А з вікна виставив ся Ромко, що учив тепер Ілію...

Нема шансів.

(*Теодорі Я.*).

Пан Ґеньо залюбив ся в панні Мани. А коли вона грала на фортепяні, то він розплакав ся.

— Чого ви плачете?

— Бо я залюбив ся в вас...

— Бігме?

— Бігме!

— Слово?

— Слово!

— Ну то пишім до себе...

. . . .

Пан Ґеньо дістав у Львові двійку і пішов до Перемишля. А тоді прийшов до нього лист від товариша. »Панна Маня зраджує тебе« — було там написано. А пан Ґеньо сів на колію і поїхав до Львова.

. . . .

— Панно Маню, ви зраджуєте мене?

— А ви як гадали? Тамтого року були ви в пятій клясі, сего року в пятій клясі, на другій рік в пятій клясі — і щож то за любов?...

Моя істория.

(Стефанії Д. — в незабудь)

Зачну відти: Коли я повертав по матурі домів, постановив я цілі вакациї читати й писати. І зараз першого дня, аби не марнувати часу, став я роздумувати, котре місце буде до того найвідповіднійше.

Я вибрав собі спальню. Ту було тихо, ясно, а крім того мало мух. І ту став я писати. Але вже десь третого дня зауважав шваґер, що спальня не на те, аби я переїздив ся по ній на Пеґазї. А за ним радили мені і всї крівнї, щоби я всюди писав, тільки не в спальні...

Я ходив засмучений, що мене прогнано з такого тихого місця і роздумував, де би менї дїти ся. По довгім ваганю вибрав я альтану. Та ту чули мухи якийсь афект до мого фіолєтового атраменту, бо гет обсїдали каламар, а осьмілені тим, що їх не зганяю, влазили вже опісля й до середини та топили ся

там. Я витягав їх пером і кидав на лавку, що була на біло помальована. Вони приходили ту до себе, розлазили ся і полишали за собою фіолєтові доріжки. За кілька днів була ціла лавка і стіл пасмисто пофарбовані. Менї подобала ся отся сецесия і я топив уже навмисно мухи, щоби опісля ратувати їх і ними декорувати лавку. А коли се побачили домашні, брали ся за голови і радили менї, щоби я всюди писав, тільки не в спальнї і не в альтанї...

І знов ходив я засмучений, що мене прогнано з такого тихого й забавного місця і роздумував, де менї дїти ся. По довгім намислї постановив я працювати в спіжарні. Дивувало мене тільки, чому я не впав скорше на ту гадку, бо спіжарня мала прецінь крім добрих прикмет альтани і спальнї єще дві иньші, а то холод і запас віктуалів. Але недоля не опустила мене і ту! При читаню та писаню не забував я і на поживу і невдовзї показало ся, що сметану не потребували уже збирати, конфітури занадто скоро осїдали ся, а крім того чув я усе, що »хтось рухав тїсточка«. І знов дали менї усї пізнати, що будуть

дуже — а дуже раді, коли заберу ся зі спіжарні...

І знов ходив я засмучений і знова було мені сумно і я вибрав собі місце за хатою під сливкою. Поставив я там стіл і лавку, але провізоричні, бо я знав уже напевно, що незабаром стануть мені радити, аби я і відси забирав ся. І таки так стало ся. Ту перескаджали мені курята та пацята, що влазили до мене крізь діраві штахети. Курята порпали ся коло мене а пацята наважили ся перевернути мій не дуже то й мудрий стіл. Я виганяв їх кілька разів, але се не мало тревалих результатів, бо вони повторяли свої виправи занадто часто, а я тратив на марне виганяне много часу. Аж одного дня, коли вже годі було стерпіти, дав ся я опанувати гнївови, вирвав свій стіл зі шістьма ногами і виправив ся на ворогів. Результат був незлий: одно паця було перевалене і ледво тягло за собою ноги, одно куря стратило відразу память і пішло »тамтуди«, а чотири иньших зробили се троха пізнійше... І знова радили мені усі домашні, щоби я усюди їздив на Пеґазї, тільки не в спальні, не в альтані, не в спіжарні

і не під сливкою. А шваґер пропонував навіть, щоби на тих місцях поставити сторожу... Та сего внесення не принято задля непредвиджених видатків... Зрештою сумнівав ся батько, аби сторожі вели ся ліпше, нїж я...

І знов ходив я засмучений, але сим разом був той смуток далеко більший. Я не мав притулку нї в хатї, нї в огородї і не міг нічого робити і то доти, доки на свою резиденцию не вибрав сальону. Пополудни, коли всї спали, влазив я тихцем до сальону і там пересиджував аж до вечера, коли всї ішли купати ся. Але одного дня був я таки нещасливий! Коли я прийшов до дверий сальону, були вони зачинені. Але то байка! Головна річ, що ключа не було в замку. Нещасливий відійшов я, а коли переходив через спальню, побачив я шваґра. Коли я вперед ішов, спав він, а тепер сидїв на софі і усьміхав ся до мене...

Від тепер ходив я по огородцї і виливав перед природою свій біль та смуток, моє горе та недолю. »Де дїти ся менї? Порадь матїнко-природо!« І природа вислухала моєї молитви. Бо став віяти легонький

вітрець і холїтали ся галузки; я звернув на них увагу і менї здавало ся, що вони щось говорять, але їх бесїди не міг я зрозуміти. Уже з резиґнациєю відходив я, та галузки сильнїйше хилили ся... хилили ся в бік відчиненого вікна від сальону... Вітер утих, а я забрав свої шпарґали і поліз крізь вікно. І так лазив я цїлий тиждень. Рано отвирали вікно задля вентиляциї, а вечером замикали і я мав цїлий день безплатний вступ до сальону. Я осьмілив ся аж так, що брав зі собою воду та ріжні віктуали, щоби не потребувати вилазити і щоби устеречи від чужосторонних впливів. Я був щасливий! Але по щастю наступає усе розчароване. В сальонї мусїв я тихо сидїти, щоби не почули, мусїв вистерігати ся кашляти і уважати, аби не перевернути яке крісло. Але одного дня трапило ся менї мимо того нещастє. І так, коли я влазив до сальону, засмарував вікно болотом та впав зі стукотом на підлогу. Хвильку надслухував я; було тихо, отже не почули мене. Я став витирати вікно, аби на другий день не побачили, бо напевно вигнали би мене. Коли все було добре, сїв я до ро-

боти. Та вона не йшла. Я написав: »Любов твоя гине, мов сонце на завалю...« — та далї не хотїло іти. Я був дуже добрий на те все і кілька разів немного хибувало, що я не перевернув яке крісло, а крім того хотїло ся менї що хвилї кашляти і чим більше я себе приневолював, тим більше хотїло ся менї. Вкінци дістав я на додаток щикавку. Я став попивати воду, а коли раз добре потягнув, захлиснув ся і попав в сильний кашель. В другім покою стали рухати ся.... я стратив притомність. Колиж я почув, як шваґер всадив заржавілий ключ в замок від дверий, обгорнув мене страх. Я постановив дати ногам знати і утечи тою самою дорогою, котрою прийшов. В поспісї хотїв я забрати зі собою свої прилади, та виверпув темно-фіолєтовий атрамент на нову, ясну скатерть, а останок води на восковану підлогу. Тодї мусїв я уже втїкати! Моя подорож була така: Коли я був на вікнї одною ногою, отворили ся двері і увійшов шваґер, а за ним і цїла родина; колиж я вступив другою ногою, піднесли усї крик; коли я летїв на діл, почув засуд: »Анї в спальнї, анї в альтанї, анї в спіжарнї, анї

під сливкою, анї навіть в сальонї не сьмієш писати дурниць!« — а коли я був уже на землї, то бачив, як галузки дерев клонили ся від жалю...

Опісля стратив я цїлковито память і самосьвідомість. Цїлими днями лазив я без гадки, а коли хто заговорив про сальон, то мене переймала в додатку і дрож. А свояки казали тодї: »він приходить до розуму«...

Аж десь на другий тиждень в четвер прийшов я до себе і відзискав розум та память. А рідня крутила носами і всї бояли ся, аби менї не погіршило ся. А я роздумував знова, куди менї дїти ся. Я сам не міг того відгадати, тому шукав знова поради у дерев. Але вони нїчого не знали; лише грушка щось покивувала, та менї видавало ся, що вона вказує на вікно і я тїкав від неї. Я ставив навіть кабали і менї виходило усе щось подібного, як »зачинай з початку«. Та я бояв ся зачинати наново від спальнї і звертав ся знова до природи і наслухував шепіт вітру і знова хотїв почути яке потїшаюче слово. Та не знаю чи його не було, чи я його не чув. Житє моє було тодї більш

як одностайне. Рано усьміхав ся я до вітру, в полудне просив його о поміч, а у вечір проклинав його. Або таке: рано стояв під яблінкою і дивив ся на галузки, в полудне то само, а у вечір також то само. А в ночи ішов на під, де я спав задля недостачі иньшого місця. А рідня казала тоді, що я цілковито прийшов до розуму і устаткував ся..

Про свою недолю зложив я сумну-пресумну елеґію, та списати не мав я її ані де, ані чим, бо мені сконфіскували і папір і атрамент і пера і усе иньше. А одної ночи, коли я перекидав ся з одного боку на другий і повтаряв свою елеґію, аби її не забути, засьвітила мені ясная зоря і зродила ся нова гадка. Таж я міг писати ночами на поді! І зараз таки на другий день купив я, так щоби ніхто не знав, купу сьвічок і приряди до писаня. І тоді заблисло мені нове щастє! Цїлими днями спав я на велику радість та потїху шваґра і всеї родини, а ночами писав. А в цїлім домі нікому о тім і не снило ся...

Минуло більше як тиждень, а мене нїхто ще не зловив. Такого не бувало, бо мене викидали усе третого, а лиш раз пятого дня.

Чиж міг я подумати, що мене й ту найдуть? Ні! А преціньтак було! Одної півночи переходив жандарм попри нашу хату і побачив на поді сьвітло. Він думав, що се хтось закрав ся і пішов тихцем по сусїдах, зібрав кілька мужиків та обставив ними хату, щоби злодій не втік. А сам став добувати ся до середини. А тоді саме писав я на горі і не зачув навіть, що проти мене роблять заговір. Я писав якусь любовну історию; тепер власне були осьвідчини і мої герої цілували ся. А на долї збудив жандарм за той час парубків і служницю, що побігла до покою і наробила крику. Але того всего я не чув, бо в тій власне хвилї убив хтось мого героя, а його любка плакала над трупом. Її не могли ані руш від него відтягнути, а коли його поховали, то вона лишила ся на цминтарі і плакала. А коли настала ніч, то вона далї сиділа. А тоді вибила дванайцята година і стали виступати білі покривала, а в них були духи. Я не знав лише, чи моя героїня має їх настрашити ся, чи нї і задумав ся.

А горі сходами ішов цїлий похід. На переді ступав несьміло наш

парубок; в одній руцї держав кавалок кола, а в другій малу лїхтарку. А отся лїхтарка кидала блїде сьвітло на кільканайцять понурих лиць, що виринали з білих покривал. Похід піднимав ся несьміло в гору і приближав ся поволи-поволи до мене.

А в тім відложив один дух свій кіл на землю і промовив досить радісно:

— Та то прошу наш панич...

— — — — — — — — —

Під моїми ногами розступала ся земля. Усї мерцї з цминтаря кудась зникали, а моя заплакана героїня розпливала ся в воздусї, лише я один стояв! Я стояв перед ними усіма і спустив очи до землї і менї було сумно, таки й дуже сумно....

Взаїмність.

Се діяло ся еще тоді, коли ґімназиясти не носили мундурів.

А було їх двох. Один ходив в переробленім батьковім плащи і держав руки в кишенях біля колїн а другий носив старий кожушок і мав кишені висше грудий. Оба ходили до четвертої кляси і оба залюбили ся на ставі в паннї Адаляйдї, що совгала ся з офіцирами.

— — — — — —

Субота.

Були на кінці ставу. А як побачили, що вона уже прийшла і сама привязує лижви, кинули ся до неї.

Гонили мов стріли — летїли в погонї за щастєм

— Я совгаю ся з нею!

— А як вона мене схоче?...

— Ну, ну... увидимо! Най вибирає!...

Причіпили лижви і ждали, котрого вибере. А один держав руки біля колїн, а другий в кишенях висше грудий...

А вона »не пізнала ся на них« і побігла чогось до мамці. За мінуту вернула і дала їм шустку на фіґи і сказала: »Dziękuję«.

— — — — — —

— І що вона нібито собі думає?..

— Гадає, що як має свого офіцира, то її уже все вільно?...

— І за когож вона нас має?...

— А такий офіцир, то ніби возьме її?...

І вони гляділи на ню...

— — — — — —

І лиш на тебе я спогляну, то душа моя усьміхаєсь і розвіває ся мій жаль глибокий...

— — — — — —

І вони голєндрували за нею великими каблуками і заїдали смачні фіґи.

Перше розчароване.

(Ярославови Танчаковському).

Коли було за пять три на осьму, не допивав уже і сніданя, а брав скоро книжки і виходив.

На розі задержував ся і чекав, аж вона з гори надійде. А тимчасом нїби оглядав склепові вистави — образки, карти з видами....

А коли надійшла, хоч кланяв ся, хоч не кланяв ся, брав її книжки і обоє ішли разом. Розказувала про тих, що вчера у них були, а він оповідав про Робінзона, котрого тепер читав.

Коло її школи звертав книжки.

— Тільки, аби ти, Маню, не дістала нинї двійки — і він покивував пальцем.

А вона заперечувала головою:

— Я на нинї все умію! Па! — і зникала в шкільнім будинку.

— — — — — — — — —

І так носив може зо два місяції її книжки. Однаково витали ся, однаково прощали ся.

— — — — — — — — —

Середа.

Як все, так і нині чекав на розі. А коли надійшла, хотів узяти її книжки.

Та нині не дала!

— Перепрашаю — мовила — від нині буде мені уже Ґеньо носити книжки... Він в пятій клясі, а ти...? Три паски... овва...!

І пішла.

А він постояв кілька хвиль, покивав головою і виставив за нею язик.

Перестаньмо курити!

(Сестрі Зені).

I.

У них було уже по обіді.

Він закурив циґаро та скрутив друге для неї. Прийшла з кухні усьміхнула ся і сїла коло него.

Цїлував її ґраціозно в руку і дякував за обід, а вона перепрошувала... Опісля пригадала, що від пароха іде післанець пополудни до міста, може і він дасть що на почту.

— Добре, що ти пригадала. — Мушу Ґеневи відписати. Отже як? Перестаємо курити, чи нї? Писав менї єще десь перед тижнем, що між ними, академіками завязав ся кружок некурячих. Скоро би однак котрий з членів став наново курити, то має за кожде циґаро відложити десять сотиків кари. Ті гроші ідуть опісля на руські книжки. От, видиш Люсю, яка то благородна цїль! А єще пише менї, щоби і я вписав ся до того кружка. Каже так: скоро перестану курити, то за-

ощаджу троха гроший і зашаную здоровлє. А як ні, то по перше дам руським видавництвам заробити, а по друге маю нагоду зложити в коротці бібліотеку. Як видиш, то так чи сяк вийде воно на добре. Ну перестаємо?

— Ет! Який бо ти, Люнчику! І по що ще питаєш? Та як ти перестанеш, то і я не буду курити. Чи може ми не згоджували ся коли зі собою? Скажиж сам!

Дивила ся йому в очи і удавала, що гніває ся.

— Та добре, добре, вірю тобі. Але я не хочу, аби ти на сліпо робила то, що і я. Ти можеш курити, а я не буду. Я запишу ся до кружка некурячих, а ти можеш далї курити.

Глядів добродушно на неї, а опісля мовив:

— Але послухай. Хочу переконати тебе, що куренє є щось злого. Ми обоє пускаємо з димом тижнево пачку за корону. Місячно виходить уже чотири корон, а річно сорок вісїм. Є, ні! Що я говорю! Більше! В роцї є пятьдесять два тижнї, отже буде пятьдесять дві корон. А тепер дорахуй єще паперцї та сїрники, то винесе усе десь око-

ло трицять ринських. От і пішла наша сотрудника пенсия за один місяць та еще і троха з другого. Чиж не ліпше перестати? Шкода тільки гроший та здоровля! А тепер годиш ся? Тепер, коли видиш чорне на білім? Я застановляв ся над тим уже цілий тиждень. А зваж еще, що курене не годить ся зі здоровим розумом. А тепер пристаєш?

— Але який жеж ти упертий! Чи може ми не згоджували ся коли зі собою? Ну, скажи сам!

Перепрошував її і цілував її руки.

І таки зараз урадили, що від нині перестають курити. По вечері випалять остатне циґаро, а опісля наступить довгий — предовгий піст; а за заощаджені гроші справлять собі і диван і стіл і гарну канапу і образи...

II.

А тимчасом мав відписати Ґеневи.

Зачав: »...рівнож похваляю і годжу ся цілковито з проєктом, про який ти писав. Видно, що у вас, молодіжи, не завмерли еще патріо-

тичні ідеї і навіть так шкідливе курене умієте визискати в хосен України. Слава і честь вам за се! (тоті слова підчеркнув). Від нинї переводжу враз з Люсию вашу гадку в діло«.

А лист кінчив: »Бо не потребую -- гадаю – богато розписувати ся про шкоду і пожиток (коли взагалї який є) з куреня. Скажу лише (а властиво напишу), що накладати на себе податок (не знати лише, чи се має бути доходовий, чи заробковий) і бути невольником власних пристрастий — се ледви дасть ся (що так скажу) погодити зі здоровим розумом«.

— — — — — — — — —

Цїлий день було пущене. Завтра переставали курити, а нинї треба було випалити весь тютюн.

»Остатне циґаро по вечері! Остатне!«

Так собі прирекли. Слова не давали, бож одно вірить другому... А так по просту: викурили по одному циґарови по вечері і се було остатне! Більше нї! Дивували ся тільки, чому скорше на сю гадку не впали. Чому так? — не знали.

Настала мовчанка.

Поспитав, чи не могли би ви-

курити еще по одному... таж нащо має лишати ся тютюн? Як завтра захоче ся — а то більше ніж певне — то буде покуса, лекше мож согрішити. А нині еще вільно курити.

Годила ся зі всїми его думками і тому викурили знова по одному циґарови. А що і він годив ся усе з нею, то знова курили....

III.

На другий день вертав з церкви. По дорозї стрінув якогось мужика з файкою.

»Боже, Боже!« — думав собі— »як то можна курити. Таж на се йдуть марно гроші та і здоровля шкода. Я вже, Богу дякувати, перестав! А то богато значить!«

Мимо того не казав вічо мужикови. Пізнїйше буде і між хлопами аґітувати проти куреня, а тепер най покищо так остане. Усї гадають, що так тяжко заперестати. І він був тої думки! А то треба тільки сильної волї.

В задумі увійшов до хати.

Коли переходив через кухню до одного одинокого покою, який мали, занюхав щось подібного до диму з циґар. Там була тільки »вона«

— лагодила сніданє для свого Люнчика.

— Олю! Ти може курила?

— Я? Ні! А то з кухні такий дим....

— А я гадав... Перепрашаю...

Випив сніданє.

В тій порі усе курив. Тепер прийшло се йому на гадку.

Так усе курив, але нині не буде, бо перестав. Він переможе себе а опісля піде уже легко. Тільки з початку так тяжко, за пару днів не буде потребував приневолювати себе. Відвикне уже.

»А як би я не міг і не додержав обітниці?« — Отся думка ні відси ні відти прийшла йому до голови.

Алеж се не можливо! Таж видить, що куренє противить ся здоровому розумови. Як би то виглядало? Розуміти, що щось зле і мимо того робити. Се недорічність! Не знає навіть, пощо собі набивати голову такими думками.

Скинув реверенду і надяг папістику. Почув зараз, що тютюнарка заваджає йому в кишени.

Витягнув її.

Що з нею робити? Скоро перестав курити, то її уже не треба.

Думав, думав, а опісля спитав:

— Олю, скажи мені серце, що з тютюняркою робити?

— Та сховай!

— То ти гадаєш, що вона нам придасть ся?

Не уміла відповісти.

Сховав і сів щось читати. Над книжкою задумав ся. Чув, що йому чогось недостає.

Але як то дивно! — гадав — цілий тиждень укладав собі, що перестане курити; тепер прийшло до діла, а він не може себе побідити.

Ходив по покою. За рік заощадять обоє около шістьдесять корон. За се мож би справити і диван і стіл і гарну канапу... І якжеж ту не пестати курити! Зрештою і вона не курить — от і є заохота. Що роблять доперва ті, що самі перестають! Ні відки не мають заохоти, ні доброго приміру.

А врешті ліпше про те і не думати!

Став далї читати. Глянув на шафу, де була тютюнярка. І знова почув, що йому чогось недостає. Хотїв курити і то дуже. Прийшов до переконаня, що найбільше хоче ся тодї курити, коли не мож, коли

заказано. Знає се добре, бо був учеником.

IV.

Пригадав собі, що відкись чув, мабуть від Ґеня, що сіль подражнює ті самі нерви, що і тютюн.

Обявив се таки зараз своїй Олї.

Обоє зажили соли, а він став застановляти ся, чи сіль подражнює ті самі нерви і чи викликує дїйсно такі саме наслїдки, як курене циґар.

Поспитав о її гадку. Казала що »так«.

— Бо менї єще гірше!

І обоє сьміяли ся.

. . . .

Хотїв післати по тютюн, та здержав ся. Вона не курить, а він мав би курити? Сором та ганьба! Таж він мущина!

І знова бігли нові запернюваня і знова ішли понурі сумнїви.

З пів години ходив по хатї.

Тота шафа враз з тютюняркою не давала йому супокою. Хотїв виняти відтам тютюнярку та деінде примістити.

Але нагадав ся. Лїпше вийти

самому куди небудь. От приміром до пароха.

. . . .

Старий частував тютюном — так як усе.

— Та я перестав уже курити..

— Від коли?

— Від вчера. Шкода гроший та здоровля...

Що до другого, то може й не так. Він – парох — курить вже від давен-давна, а стан його здоровля не погіршив ся ані трошки. Хтож може знати, що то́ шкодить? Може лікарі? Ет, сьмійте ся з них!

— І то правда!

– Отже спробуйте! Ні? Бодай половинку, чверть. І то ні? А то дуже красно! Але на жаль то не добре так відразу відвикати. Ліпше потроха. От приміром так: два дні курити по пять циґар, два дні по чотири і так далї аж до одного. А опісля мож цілком перестати. Так то що иньшого, то і легше і здоровійше. Інакше може зашкодити.

Зашкодити?

Розуміє ся, розуміє ся. Таж він, старий, не дурив би — і старий став знова припрошувати.

Ні! Таки не мож, треба вперед поспитати її о дозвіл.

*

А певно, певно! Так само і він, старий колись робив...

V.

Підчас обіду роздумував над радою старого.

Ліпше таки так, як парох радив, бо лекше. Від разу годї; знає то преці́нь по собі — перед обідом пробував. Трохи видержав, а хто знає, як було би далї. А так поволи-поволи то й вийде на добре. Можна спробувати! Коли нї, то аж опісля стане відразу відвикати — тодї, коли не удасть ся по троха.

Оповів се її і спитав, чи годить ся. Куплять одну пачку за тринайцять, не богато винесе, а результат буде добрий.

А коли слуга принесла тютюн, то подїлив пачку на двоє: кому на довше вистане.

Взяла з тютюняркою, а він з пачкою. Так було її вигіднїйше і він уступив з любови.

І знов закурили собі.

— А смакує тобі Люнчику?

— Чому нї? Ще питаєш! Ми тепер мов пани. Таж погадай собі, що я від рана не курив. Я мучив ся!

Та вона не могла о собі того

сказати, а він пускав густі клуби диму і рецитував Шевченкові слова: »Я пан над панами!«

VI.

Минуло кілька днів; вони відвикали. А щоби все таки »не пошкодило« — а він того дуже бояв ся — постановив таки зараз курити першого тижня що день по вісїм циґар, а потому що тижня о одно менше.

Застеріг собі при тім, що в разї потреби можна »дещо змінити«. І втрете заключили вони згоду.

— — — — — — — — —

Записував якісь хрестини у метрику, а вона щось шила. Та її якось знудило ся і перервала перша мовчанку.

— Люнчику, Люнчику! А багато маєш єще тютюну з тої пачки, яку ми передучора подїлили?

Витягнув майже порожну

Стала сьміятись, аж заходила ся. Питав, чому, а вона просила, щоби показав її тоту пачку.

Оглянула і звернула увагу, що пачка, яку між себе подїлили, була з червня, а ся є з липня. Так бодай здає ся її... І знова сьміяла ся.

— То нич — мовив — я був учора рано на полю і мабуть випав мені з кішени тютюн. А в крамниці купив я сьвіжий.

— І уже так мало?

— Відвикаю – казав зі сьміхом і питав, чи може де не виділа тої пів пачки.

— Чому ні! Та ти забув дома і я її навіть мала...

— Мала?

Так мала, але уже викурила і свій і його, бо вона також відвикає...!

. . . .

Відвикали довше, ніж надіяли ся. Пізнійше зрекли ся уже і меблів, які мали купити за заощаджені гроші. Поки що обійдуть ся і без них. Остаточно, як будуть перепроваджувати ся, то меблї знищили би ся...

. . . .

Їхав до міста — на самого першого. Просила, щоби купив дві пачки по короні. А то з двох причин; по перше, винесе се пропорціонально таньше, ніж кілька тринайцяток, а по друге — що важнійше – він буде в містї аж осьмого.

VII.

Вернув і оповідав, з ким бачив ся в касині.

— А ти чого туди лазив?

— Як то чого? Таж мусів лист написати.

— До кого? — перебила скоро.

— А вжеж що не до панночок, а до Ґеня. Я мусів преціньнаписати, що ми обоє пізнійше вступимо до того товариства. Та я й написав, що, як хто хоче перестати курити, то йому і кружків не треба. А як хто не може...

— А тютюну ти купив? — перервала — бо мені так дуже хотїло ся курити, а ти так мало лишив!

Перепрошував її, се стало ся тільки через похибку. Деж би він забув на свою Олю!

І він витягнув з кишені нову пачку.

— Е та то якась інакша? Не така, як усе куримо.

— Бо то таке — казав — ми переконали ся, що не можемо відвикнути від куреня.

Притакнула головою.

— Отже мусимо курити — виводив далї піднесеним — поважним голосом. — А коли куримо, то тратимо гроші і здоровлє. Відвикнути

ґоді, отже треба щось ратувати, або гроші або здоровле. Гроші годї, бо ми не перестаємо, а здоровлє можна ратувати єще тим, що будемо лїпший тютюн курити. А лїпший є дорожший — так зі всїм на сьвітї; тому то й купив я дорожшу пачку за девятьдесять два.

— І довше будемо жити! Я аж нинї пізнав, який тамтой тютюн шкідливий. Я закурив одно циґаро з сеї пачки, а опісля одно з тамтої. І не докурив, так в горлї дерло! А ми такий курили, Олю, ми курили такий шкідливий!

А вона тїшила ся, що так добре урядив її любий Люнчик і цїлувала його і тїшила ся і цїлком годила ся з ним.

Львів, 99.

Зміст

Важнійші похибки друкарські:

—

На стор.	є	має бути:
40	помаранч	номаранчів;
42	в еерци	в серцю;
45	усе	і усе;
78	Люсию	Люсею.

